



## UvA-DARE (Digital Academic Repository)

### Könyvtárak az információbőség korában

Bodó, B.

**Publication date**

2017

**Document Version**

Final published version

**Published in**

Könyv és Nevelés

[Link to publication](#)

**Citation for published version (APA):**

Bodó, B. (2017). Könyvtárak az információbőség korában. *Könyv és Nevelés*, 19(1), 38-57.  
[http://folyoiratok.ofi.hu/sites/default/files/journals/ken\\_2017-1\\_online.pdf](http://folyoiratok.ofi.hu/sites/default/files/journals/ken_2017-1_online.pdf)

**General rights**

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

**Disclaimer/Complaints regulations**

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

# Könyv és Nevelés

XIX. évfolyam  
2017/1.

[www.eken.opkm.hu](http://www.eken.opkm.hu)



## Könyv és Nevelés

Az Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet folyóirata

---

### Szerkesztőbizottság:

Adamikné Jászó Anna, Dán Krisztina, Fischerné Dárdai Ágnes,  
Golnhofer Erzsébet, Kelemen Elemér, Nádasi András

### Főszerkesztő:

Csík Tibor

### Alapító szerkesztő:

Jáki László

### Olvasószerkesztők:

Gyimesné Szekeres Ágnes, Konkoly Edit

### Layout tervek:

Salt Communications Kft.

### Megrendelés:

**E-mail:** kiado@ofi.hu

Előfizetési díj 1 évre 2000 Ft plusz postaköltség, egy lapszám ára: 500 Ft.

### Szerkesztőség:

Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet

Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum

1089 Budapest, Könyves Kálmán krt. 40.

Telefon: (06) 1 323 5508

E-mail: ken@opkm.hu

Internet: www.eken.opkm.hu

### Felelős kiadó:

az Eszterházy Károly Egyetem rektora

Dr. Liptai Kálmán

Megjelenik évente négyszer

Terjesztés: Magyar Posta Zrt.

Egyes számok megvásárolhatók az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban

### Nyomda:

Alföldi Nyomda Zrt. (4027 Debrecen, Böszörményi út 6.)

Terjedelem: 7 ív

Készült: 225 példányban

ISSN 0454-3475



# E SZÁMUNK SZERZŐI

---

BOCSKOR MEDVE CZ ANDREA PHD | *történész*, Beregszász (Ukrajna); *képviselő*, Európai Parlament

BODÓ BALÁZS PHD | *társadalmi-jogi kutató*, Instituut voor Informatierecht (IViR), Universiteit van Amsterdam, Hollandia

GAJDÓNÉ GÖDÉNY ANDREA PHD | *adjunktus*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszék, Budapest

HOFFMANN ZSUZSANNA CSC | *egyetemi docens*, Szegedi Egyetem Bölcsészettudományi Kar Ókortörténeti Tanszék, Szeged

KISZL PÉTER PHD | *habil. egyetemi docens, intézetigazgató*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest

KVASZINGER NÉ PRANTNER CSILLA | *doktorandusz, egyetemi tanársegéd*, Eszterházy Károly Egyetem, Médiainformatica Intézet Humáninformatica Tanszék, Eger

RACSKO RÉKA | *doktorandusz, egyetemi tanársegéd*, Eszterházy Károly Egyetem, Médiainformatica Intézet Humáninformatica Tanszék, Eger

---

# TARTALOMJEGYZÉK

---

---

## OLVASÁSPEDAGÓGIA

7 | **Mes/élj mesét! – mese / dráma / olvasás** / G. GÓDÉNY ANDREA

---

## KÖNYVTÁR

26 | **Könyvtártudomány 2017-től – a katedra szemszögéből** / KISZL PÉTER

38 | **Könyvtárak az információbőség korában** / BODÓ BALÁZS

58 | **Martialis a könyvekről és a könyvkiadásról** / HOFFMANN ZSUZSANNA

---

## TANKÖNYV, TANESZKÖZ

81 | **A magyar nép és sorsfordító eseményeinek képe az ukrainai történelemtankönyvekben II. rész** / BOCSKOR MEDVECZ ANDREA

---

## HÍREK, KITEKINTÉS


109 | **Könyvtárostanárok Egyesülete közleménye: 2016-ban KTE-émlékérmet kaptak**

 | **Tanulás és Technológia** / KVASZINGERNÉ PRANTNER CSILLA – RACSKO RÉKA

---

---

*Felhívjuk Tisztelt Olvasóink figyelmét, hogy a Könyv és Nevelés interneten a nyomdai úton előállított változat megjelenése után 60 nap elteltével válik hozzáférhetővé (eken.opkm.hu).*

A tartalomjegyzékben az  piktogram azt jelzi, hogy az adott írás interneten, a <http://www.eken.opkm.hu/> oldalon jelenik meg.

---

# TABLE OF CONTENTS

---

---

## PEDAGOGY OF READING

7 | **Tale / Drama / Reading** / ANDREA G. GÓDÉNY

---

## LIBRARY

26 | **Library Science since 2017 – from the perspective of higher education** / PÉTER KISZL

38 | **Libraries in the post-scarcity era** / BALÁZS BODÓ

58 | **Martial on books and publishing** / ZSUZSANNA HOFFMANN

---

## TEXTBOOK/TEACHING AID

81 | **The image of the Hungarian folk and its life-changing historical events in the textbooks of Ukraine. Part 2.** / ANDREA BOCSKOR MEDVECZ

---

## OUTLOOK/NEWS

109 | **Announcement of the Association of Teacher Librarians: They received a commemorative medal in 2016**

**e** | **Learning and Technology** / CSILLA PRANTNER KVASZINGER – RÉKA RACSKO

---

# KÖNYVTÁRAK AZ INFORMÁCIÓBŐSÉG KORÁBAN<sup>1</sup>

---

BODÓ BALÁZS<sup>2</sup>

---

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

## BALÁZS BODÓ: LIBRARIES IN THE POST-SCARCITY ERA

---

*In the digital era, where thanks to the ubiquity of electronic copies the book is not a scarce resource anymore, libraries find themselves in an extremely competitive environment. Several different actors are now in the position to provide low cost access to knowledge. One of these competitors are shadow libraries, piratical text collections which by now have amassed electronic copies of millions of copyrighted works and provide access to them usually free of charge to anyone around the globe. While such shadow libraries are far from being universal, they are able to offer certain services better, to more people, under more favorable terms than most public or research libraries. This contribution offers insights into the development and the inner workings of one of the biggest scientific shadow library on the internet to understand what kind of library people create for themselves if they have the means, and if they don't have to abide by the legal, bureaucratic and economic constraints that library innovation usually faces. I argue that one of the many possible futures of the library is hidden in the shadows, and those who think of the future of libraries can learn a lot from book pirates of the 21st century about how users, readers expect texts, in electronic form to be stored, organized and circulated.*

*A digitális világ átalakította a tudáshoz való hozzáférés feltételeit, és ennek nyomán a hiteles forrásokhoz hagyományosan hozzáférést biztosító, privilegizált helyzetet élvező könyvtárak is versenyre kényszerülnek. Számos közvetítő képes alacsony költséggel hozzáférést nyújtani tudományos szövegekhez és más, autentikusnak tekinthető információhoz, tudáshoz. E versenytársak közé tartoznak az ún. árnyék- vagy kalózkönyvtárak, melyek mára több millió szakkönyvet, tankönyvet, folyóiratcikket tesznek – jogsértő módon, de ingyen, és mindenki számára egyenlő feltételekkel – elér-*

---

1 A szöveg eredetileg 2015-ben jelent meg angolul, „Libraries in the Post-Scarcity Era” címmel Porsdam, H. (ed.): *Copyrighting Creativity*, Aldershot: Ashgate, pp. 75–92. A magyar kiadás az angol tanulmány szerkesztett, némileg átdolgozott verziója. A tanulmány magyar nyelvre fordításában Pallos Zsuzsanna működött közre.

2 Bodó Balázs PhD, társadalmi-jogi kutató, Instituut voor Informatierecht (IViR), Universiteit van Amsterdam, Hollandia

hetővé. Bár az ilyen árnyékkönyvtárak gyűjteménye közel sem hiánytalan, bizonyos szolgáltatásokat jobban, több embernek és kedvezőbb körülmények között tudnak biztosítani, mint a legtöbb köz- vagy kutatókönyvtár. E tanulmány betekintést kínál az internet egyik legnagyobb tudományos árnyékkönyvtárának fejlődésébe és belső működésébe, hogy megérthessük, milyen könyvtárat hoznak létre az emberek maguknak, ha megvannak rá az eszközeik, és ha nem kell betartatniuk olyan jogi, bürokratikus és gazdasági korlátokat, amelyekkel a könyvtárak saját működésük során kénytelenek szembesülni. Tanulmányomban amellet érvelek, hogy a könyvtárak számos lehetséges jövőbeli sorsának egyike az árnyékkönyvtárakban rejlik. Azok, akik a könyvtárak jövőjén gondolkodnak, sokat tanulhatnak a 21. század kalózkönyvtárosaitól arról, hogy a könyvtárhasználók, olvasók közössége mit vár el az elektronikus formában tárolt, gondozott és elérhetővé tett szövegektől.

„A könyvtár a társadalom utolsó, nem kereskedelmi célú találkozóhelye, amelyet a lakosság többsége igénybe vesz.” (Committee on the Public Libraries in the Knowledge Society, 2010)

„Megosztásra kész, gondosan katalogizált könyvekkel mindenki könyvtáros lehet. Ha mindenki könyvtáros, a könyvtár is ott van mindenhol.” – Marcell Mars, [www.memoryoftheworld.org](http://www.memoryoftheworld.org)

Az elmúlt pár hónapban több különböző könyvtárban is megfordultam, hogy rájőjsek egy olyan könyvtár titkára, amely mindenhol ott van, de nem található sehol sem. Sok-sok órát töltöttem a Harvard Egyetem könyvtáraiban, a bostoni és cambidge-i közkönyvtári rendszer könyvtáraiban, Amszterdamban az egyetemi és a közkönyvtár egyszerű vagy éppen grandiózus épületeiben, egy számítógép előtt ülve, amelyen egy másik, egy teljesen virtuális könyvtár „futott”, melyhez nem tartozott se monumentális épület, se több millió eurós költségvetés, se polcállványok hosszú sora, se több száz alkalmazott, és mégis, szépirodalmi és tudományos művek milliói érhetőek el digitalizálva, egyetlen kattintással bárki számára, ingyen, bármiféle könyvtári vagy egyetemi tagsági igazolvány, hozzáférés és jelszó nélkül. Miközben azokban a kézzel fogható fizikai terekben üldögéltem, ahol úgy tűnt, a múlt az, ami meghatározza a jelent, azon tűnődtem, hol kellene a jövő könyvtárát keresnem: a képernyőmön vagy a körülöttem levő fizikai terekben.

A képernyőmön levő könyvtár a Library Genesis (LibGen) volt. Ez a kalózgyűjtemény az egyik legnagyobb internetes árnyékkönyvtár. Majd másfél millió-millió tudományos munkát, és egy másik millió szépirodalmi művet tesz bárki számára, ingyenesen elérhetővé az interneten. Hónapokat töltöttem virtuális polcai között, átfésültem a katalógusaikat, beszélgettem az állományt gondozó könyvtárosokkal, és figyeltem a könyvtárhasználókat, hogyan használják ezt a gyűjteményt. Használóként és kutatóként egyaránt újra és újra visszatértem a LibGen-hez. Olvasóként a könyvtár olyan könyveket biztosított a számomra, amelyek a környékemen elérhető



könyvtárak egyikében sem voltak megtalálhatók, olyan formátumokban, melyek elmondhatatlanul kényelmesebbek voltak számomra, mint a nyomtatott verzió. Kutatóként a könyvtár eredete, működése és jövője érdekelt. A Library Genesis a létevel olvasókat, szerzőket, kiadókat és a könyvtárakat egy eddig ismeretlen úton indított el. Kíváncsi lettem, hogy ez az út vajon milyen jövőbe vezet.

Ez a rövid cikk a LibGen könyvtárral kapcsolatos kétéves kutatómunkám néhány eredményét foglalja össze. A projektben több szempontot is megkíséreltem feldolgozni. Rekonstruáltam a kalózkönyvtárak geneziséét, hogy megértsem, milyen erők hozták létre és alakították a fejlődését. Elemeztem a gyűjtemény növekedését, hogy lássam, milyen összefüggések lehetnek a legális piacok és az árnyékkönyvtárak kínálata között. A használatáról is gyűjtöttem adatokat, így képes voltam rekonstruálni a feketeipiaci kereslet néhány aspektusát. Rövid bevezető után bemutatom a kutatás főbb eredményeit, majd a második részben megpróbálom ezeket a könyvtárak jövőjének tágabb kontextusában értelmezni.

## 1. KÖNYVKALÓZOK ÉS ÁRNYÉKKÖNYVTÁROSOK

A könyvkalózkodásnak lenyűgöző története van, mely szorosan kapcsolódik a nyomtatás (*Judge*, 1934), a cenzúra (*Wittmann*, 2004), a szerzői jog (*Bently*, *Davis* és *Ginsburg*, 2010; *Bodó*, 2011a) és az európai civilizáció történelméhez (*Johns*, 2010). A könyvkalózkodás a 21. században és a 17. század közepén is lényegében ugyanarról szól: a tudás politikai és gazdasági hatalmi struktúrákon kívüli, gyakran azok ellenében történő terjedéséről (*Bodó*, 2011b).

A könyvkalózkodásnak sokféle típusa van. Néhányan csak a könnyű pénzszerzés lehetőségét látják a könyvek feketeipiacában, mások szigorúan ideológiai célokat követnek, de akárhogy is, a legtöbb könyvkalóz a változás hírnöke, előfutára. A feketeipiacok megjelenése – szóljon az szamizdatról, kábítószerről, szexről vagy fegyverekről – a kínálat és kereslet közti egyre növekvő feszültségre figyelmeztet. A legális piacokon túli, szürke és fekete zónákban zajló fokozott aktivitás olyan igények megjelenését jelzi, melyeket a legális szolgáltatók nem hajlandók vagy nem képesek kielégíteni (*Bodó*, 2011a). Előfordul, hogy az ilyen feszültség hosszabb távon is ellenőrzés alatt tartható: ha meg nem is szűnik teljesen, de nem okoz strukturális változásokat. Vannak azonban helyzetek, amikor a szürke- és feketeipiacok mélyrehatóbb átalakulások hírnökei. A könyvkalózkodás korábbi hullámai sokszor előztek meg alapvető gazdasági, politikai, társadalmi és technológiai váltásokat (*Bodó*, 2011b), mint például a korai angliai könyvpiac átalakulását (*Judge*, 1934; *Pollard*, 1916, 1920); egy új, európai könyvolvasó polgári nyilvánosság megjelenését (*Patterson*, 1968; *Solly*, 1885); a politikai és vallási cenzúra intézményrendszerének átalakulását és hanyatlását (*Rose*, 1993); a reformáció és a felvilágosodás elterjedését (*Darnton*, 1982, 2003), vagy egy-egy nemzet gyors társadalmi modernizációját (*Khan* és *Sokoloff*, 2001; *Khan*, 2004; *Yu*, 2000).

A kalózkodás legutolsó hulláma egybeesik a digitális forradalommal, mely önmagában is felforgatta a kulturális termelés és terjesztés kialakult gazdasági, politikai logikáit, intézményrendszerét (Landes és Posner, 2003). Ez az egybeesés sokakat arra a következtetésre vezetett, hogy a kulturális feketepiacok felbukkanásának, az internetes kalózkodás általánossá válásának technológiai okai vannak. Valójában azonban az a helyzet, hogy a számítógépek és az internet elterjedése csupán láthatóvá és megkerülhetlenné tett egy korábban is létező, ám eddig könnyen ignorálható strukturális törést, mégpedig a tudáshoz való hozzáférés globális egyenlőtlenségeit. A kalózkodás táptalaja pedig épp ez az egyenlőtlenség lett.

Néha a könyvkalózkodók nemcsak előrejelzik a tőlük független változásokat, hanem maguk is elősegítik azokat (Bodo, 2011b). Aktív szerepük azon a képességükön alapul, hogy képesek a fennálló rendnek ellenállni, képesek a hivatalos nyilvánosság alternatíváit megteremteni és fenntartani. Ebben az értelemben a digitális kalózkodók különösen hatékonyak tűnnek (Giblin, 2011; Patry, 2009). Amíg a fájlcsere technológia viszonylagos sérthetlensége praktikus fenntartást, addig képesek fenntartani egy, a fennálló törvények számára láthatatlan és sérthetetlen autonómiát (Bodó, 2014). Amíg lényeges differencia van a tudás kereslete és a legálisan elérhető kínálat között, addig a technológiailag autonóm virtuális terekben gyökeret vert kulturális feketepiacok versenytársai lesznek a hivatalos kulturális közvetítői intézményrendszernek is. A feketepiacok folytonos és megkerülhetetlen egzisztenciális fenyegetést jelentenek mind a piaci szereplőkre, mind a nonprofit közvetítőkre, akik, ha nem alkalmazkodnak ehhez a helyzethez, elképzelhető, hogy alulmaradnak e versenyben és megszűnnek.

A zenei és az audiovizuális ipar után most a könyviparnak kell szembenéznie a kalózkodás kérdésével. A kalózkodó könyvtárak nem csupán a sarki fénymásoló üzlettel állnak versenyben, de a helyi könyváruházakkal, a helyi és nemzetközi online könyvesboltokkal is, és tetszik, nem tetszik, versenyhelyzetbe kényszerítik a könyvtárakat is. Ráadásul a könyv-feketepiacok a könyvtárakra duplán is fenyegetést jelentenek. Egyrészt ott van az előbb említett közvetlen versenyhelyzet. Másrészt, a könyvtárak a kiadók üzleti döntéseinek is ki vannak szolgáltatva. Míg a zeneipar csak saját magát tette tönkre a zeneletöltésre adott rossz válaszaival, addig a könyvkiadók intézkedései, digitális terjesztéstől, új technológiai megoldásoktól és üzleti modellektől való ódzkodása meghatározza a könyvtárak sorsát is, mivel a könyvtárak sorsa szorosan kapcsolódik a könyvpiacok sorsához. Az egyik kapcsolat strukturális: a könyvtárak egyik feladata, hogy orvosolják a könyvpiac által szükségszerűen kitermelt hiányosságokat. Ez a nyomtatás előtti korszakra és a Gutenberg-galaxis korára egyaránt igaz. Az általános írástudás és a fejlett könyvpiacok korában a könyvtárak olyan feltételek mellett kínálnak hozzáférést a könyvekhez, amelyeket a könyvkiadók és könyvkereskedők nem tudnak vagy nem akarnak biztosítani. A könyvtárak hatékonyan egészítik ki a könyvkereskedelem strukturális hiányosságait. A másik kapcsolat jogi természetű. A könyvtárak kulcsfontosságú tevékenységei közül többet is ugyanazok a szerzői jogi jogszabályok irányítanak, mint amelyek a szerzők és a kiadók jogait meghatározzák. A könyvtárak a szerzői jog rendszerébe

tagozódva kiszolgáltatottak a szerzői jogi jogosultak számára biztosított kizárólagos jogok alakulásának, a kölcsönzési tevékenységet lehetővé tevő korlátozásoknak és kivételeknek. A szerzői jogi jogosult kizárólagos jogaiból korlátozásokkal kiharított szabadságot, mely a nyomtatott világban lehetővé tette a könyvtárak működését, a posztmodern copyright (*Samuelson, 2002*) és a digitális technológiák korában újra kell tárgyalni, mert az eredeti formájában nincs jelen. A könyvtáraknak ez a jogi és strukturális piacra utaltsága azt jelenti, hogy a könyvtárak a digitális világban csak korlátozottan tudják irányítani a saját sorsukat.

A könyvkalózok versenyeznek a könyvtárak néhány alapvető szolgáltatásával. És ahogy az a gazdasági és jogi korlátok nélkül történő innovációknál általában lenni szokott, a kalózkönyvtárak a legtöbb könyvtárnál – legalábbis jelenleg – lényegesen jobb szolgáltatásokat nyújtanak. A kalózkönyvtárak sokkal több embernek, sokkal több elektronikus könyvet kínálnak, sokkal kevesebb előírással és korláttal, és sokkal olcsóbban, mint bármely más könyvtár. A kalózkönyvtárak tehát közvetlen fenyegetést jelentenek a könyvtárakra, ám a könyvtárak, köszönhetően a korábban említett strukturális piacra utaltságnak, nem képesek erre a fenyegetésre autonóm választ adni, mert igazodniuk kell ahhoz, ahogy a kereskedelmi közvetítők reagálnak a könyvkalózkodásra. A könyvtáraknak a kalózok és a digitális kihívásokkal küzdő piac között, ezekre a hatásokra reflektálva, azoknak kiszolgáltatva kell rátalálniuk a saját jövőjükre. Ebben a helyzetben a könyvtárak egyszerűen nem bízhatják a túlélésüket arra a kétségtelen, ám a jelen kihívásai szempontjából közömbös tényre, hogy a múltban központi szerepet töltöttek be a papír alapú tudásgazdaságban. Abból, hogy a könyvtár egyszer, egy más, talán szebb, talán egyszerűbb kor viszonyai között megkerülhetetlen intézmény volt, nem következik, hogy a digitális korban is központi – vagy egyáltalán bármilyen – szerepet fog játszani.

A könyvtár jövőbeni lehetséges szerepei közül egyre a könyvkalózok mutathatnak példát. Az árnyékkönyvtárak nemcsak fenyegetést jelentenek, hanem egy lehetséges modellt is kínálnak a könyvtárak, az olvasók, a szerzők, a tudás kapcsolatára, együttműködésére. A kalózkönyvtárak olyan emberek munkája nyomán jöttek létre, akik mély szenvedéllyel viseltetnek a könyvek iránt, egy olyan térben, ahol alig valami, vagy egyáltalán semmi nem akadályozza meg őket abban, hogy megteremtsek az „ideális” könyvtárat. A kalózkönyvtárak fontos tanulságokat hordoznak arról, hogy az emberek mit várnak el egy könyvtártól, hogyan alakulnak át a könyvhasználati minták, és hogyan áramlik a tudás a világ informális csatornáin.

## 2. KALÓZKÖNYVTÁRAK A DIGITÁLIS KORBAN

---

A számítógép ideális eszköz digitális formátumú szövegek tárolására. A digitális szövegek létrehozása még szkennel hiányában sem megoldhatatlan feladat, sok projekt bizonyította már be, hogy mindig akad elég önkéntes arra, hogy akár egész

könyveket gépeljen be a számítógépbe. Nem csoda tehát, hogy az elektronikus könyvtárak, digitális szövegek repozitóriuma a legelső számítógépes alkalmazások között már megtalálható volt. Azoknak, akik a kilencvenes évek előtt már találkoztak a számítógépek világával, nem ismeretlenek a Gopher-szerverekről letöltött, mátrix-nyomatatóval leprellő papírra nyomtatott sci-fi klasszikusok.

A számítógépek friss lendületet adtak az univerzális könyvtár évszázados álmát megteremteni célzó erőfeszítéseknek (Battles, 2004). A digitális technológiák számos, korábban megoldhatatlannak tűnő problémára adtak olcsó, hatékony választ: a raktározás, a keresés, a megőrzés, a hozzáférés mind olcsóbbá és könnyebbé vált, mint korábban bármikor. Számos kulcsprobléma ugyanakkor megoldatlan maradt: a digitalizálás lassú és nehézkes folyamat, a képernyőn olvasni túl kényelmetlen, a nyomtatás túl költséges. Mindez azonban önmagában még nem feltétlenül lenne akadály a digitális könyvtárak elterjedésének. A digitális könyvtárak elterjedését leginkább az a felismerés akadályozta, hogy a digitalizálás, a szerzői jogi védelem alatt álló művek raktározása és terjesztése jogi korlátokba ütközik a digitális hálózatokon. Az internet hőskorában kivirágzott számtalan digitális gyűjtemény a kilencvenes évektől kezdve nem egyszer szerzői jogi okokból hozzáférhetetlenné vált.

A jogi megfontolások azonban nem egyszerűen kiradírozták ezt az organikusan kialakult digitális könyvtár-mozgalmat és az alkalmi, illetve szakmabeli könyvtárosok által lelkesedésből felépített ad-hoc gyűjteményeket. A gyűjtemények egyszerűen túl értékesek voltak ahhoz, hogy csak úgy letöröljék őket a szerverekről. A szerzői jogi problémák megjelenésével a legtöbb gyűjtemény eltűnt a nyilvánosság elől, és visszahúzódott a zárt hozzáférésű szerverek alkotta digitális félvilágba. A tegnap névtelen Gopher és Telnet szerverei zárt, csak tagok számára hozzáférhető FTP-szerverekké alakultak, a különböző intézményi gyűjtemények gondosan őrzött belső hálózatok tűzfalai mögé vonultak vissza, a privát archívumok senkivel meg nem osztott helyi gyűjteményekké kövesedtek. A korai digitális könyvtárak egy másik része anonim, nyilvános, és épp ezért sokszor gazdátlan kalózkönyvoldalakra került át.

Hasonló védekezésre kényszerültek azok a könyvtárak és archívumok is, amelyek saját szakállukra kezdtek digitalizálási programokba. A kiadók, jogosultak hamar egyértelművé tették, hogyha a közgyűjtemények el akarják kerülni a költséges pereket, korlátozniuk kell a nyilvánosság számára engedély nélkül végzett digitalizálási, internetes hozzáférést biztosító programjaikat. A könyvtárak különböző digitális tevékenységeire vonatkozó szerzői jogi szabályok részben még ma is kialakulatlanok és jórészt tisztázatlanok: évekbe telik, mire különböző bírósági döntések nyomán egyértelműbbé válik, milyen szabadságai vannak egy könyvtárnak a digitális korban. Ez a folyamat nemcsak időigényes; költséges és kockázatos is. Még *a jogilag innovatívabb (vagy némelyek szerint kalandvágyóbb) vállalatok is, mint pl. a Google és a Microsoft, azt gondolták, hogy elegendő forrással rendelkeznek ahhoz, hogy a digitalizálással egy időben (vagy éppen az után) rendezzék a jogi kérdéseket,*

*idővel rá kellett, hogy jöjjenek, hogy a jogi részletek tisztázása olyan feladat, mely könnyen meghaladhatja még az ő kimeríthetetlennek gondolt erőforrásait is.*

Mindeközben olvasók, könyvtárhasználók, szerzők és más felhasználók egy nagy csoportja úgy döntött, hogy nem vesznek tudomást a jogi problémákról, és felépítik maguknak az ideális digitális könyvtárat.

### 3. LIBRARY GENESIS

A Library Genesis (LibGen) jelenleg az egyik legnagyobb online kalóz-szöveggyűjtemény az interneten. A projekt egy orosz kalózfórumon indult 2008 körül, azzal a céllal, hogy összegyűjtse az interneten szabadon keringő, orosz kutatók és oktatási intézmények digitális archívumaiból és a nyugati szerverek nyilvános felületeiről a digitális félvilágba migrált tudományos szövegeket. A legtöbb oroszországi tudományos és oktatási intézmény addigra jelentős mennyiségű digitális szöveget halmozott fel, melyek ilyen-olyan formátumokban, feldolgozottsági szinten, rendezetlen gyűjtemények részeként utat találtak az internetre. A LibGen szabványosította a digitális állományok formátumát, pótolta és kijavította a hiányzó vagy hibás metaadatokat, és az eredményként létrejövő katalógust, komputerkódot és fájlgyűjteményeket szabadon elérhetővé tette mindenki számára.

#### 3.1. Oroszországból szeretettel

Nem véletlen, hogy a LibGen Oroszországban jött létre. A poszt-szovjet Oroszországban több különböző tényező sajátos együttállása teremtette meg a digitális könyvtárak kialakulásához szükséges feltételeket. A gazdag irodalmi hagyomány, a szovjet politikai és gazdasági viszonyok árnyékában kifejlődött informális hálózatok és gyakorlatok, a digitális technológia gyors elterjedése, a szerzői jogi környezet hiányosságai, és az azokat helyettesítő informális normák együtt tették lehetővé a történelem legnagyobb kalózkönyvtárának létrejöttét.

Oroszország gazdag irodalmi hagyományt ápol, mely túlélte a szovjet periódus szélsőséges gazdasági nehézségeit és politikai cenzúráját (*Ermolaev, 1997; Friedberg, Watanabe és Nakamoto, 1984; Stelmakh, 2001*). A '90-es évek politikai átalakulása ugyan felszabadította a szerzőket, kiadókat, könyvtárosokat és az olvasókat a politikai elnyomás alól, de a hiánygazdaság problémái nem oldódtak meg. A piacgazdaság viszonyai között a könyvre fordítható jövedelem alacsony maradt, míg a könyvkiadás állami szubvenciójának eltűnése radikálisan megdrágította a könyvek árát. „Szerencsére” a Szovjetunió megtanította a szerzőket és az olvasókat arra, hogyan kerüljék meg a könyvekhez való hozzáférés előtt álló politikai és gazdasági akadályokat. A szovjet időkben nemcsak a politikailag kényes tartalmakat terjesztő szamizdat-hálózatok működtek, hanem a nem cenzúrázott, csak a hiánygazdaság viszonyai között hozzáférhetetlen könyvek nem hivatalos szürke-piaci is központi szerepet játszottak az alternatív nyilvánosság fenntartásában. (*Stelmakh, 2001*). Ez a

túlélésre hajtó attitűd, és a vele járó készségek nem felejtődtek el a szovjet-rendszer felbomlása utáni zűrzavarban sem, és közvetlenül alkalmazhatók voltak az akkortájt elérhetővé váló digitális technológiákon is.

Oroszország nem az egyetlen a jelentős illegális könyvpiaccal rendelkező országok között, de a többi helyen többnyire a másológép volt az, ami kielégítette az ilyen szürke- vagy feketepiaci könyvigényeket. Szemben például Latin-Amerikával vagy Indiával, ahol az illegális könyvpiacok máig a fénymásoló szalonok körül szerveződnek, az 1990-es évek elején Oroszországban és más kelet-közép-európai országokban a hozzáférés e technológiához korlátozott volt, és amikor a fénymásológépek végre elérhetővé váltak, a nyomukban ott voltak már a számítógépek is. A fénymásolás és a számítógépek párhuzamos megjelenésének köszönhető, hogy a fénymásolás technológiájának nem volt elég ideje arra, hogy megkaparintsa a szövegek informális piacát. Sok országban, ahol a fénymásológépek bevezetése évtizedekkel megelőzte a számítógépekét, még mindig a fénymásoló szalonok fogadják be a tankönyvek és más tananyagok informális gyártásának és terjesztésének jelentős részét. A szovjet blokkban a felszabaduló nyilvánosság újraszervezéséhez, a szövegek másolásához és terjesztéséhez a PC-k egy, a fénymásolónál olcsóbb és rugalmasabb technológiai platformot kínáltak.

A szovjet-orosz akadémiai és kutatóintézetek voltak az elsők, amelyeknek hozzáférésük volt a modern számítógépekhez. Ugyanakkor kezelniük kellett valahogy az oktatásban és a kutatásban alkalmazott korszerű és megfizethető nyugati és orosz művekhez való hozzáférés frusztráló hiányát is (*Abramitzky és Sin*, 2014). Ez magyarázhatja azt, hogy miért az olyan tudományos, illetve kutatóintézetekben álltak össze az első árnyékkönyvtár-kezdemények, mint a Moszkvai Állami Egyetem Műszaki és Mechanikai Osztálya (*MexMat*). Az első digitális könyvtárosok Oroszországban az intézményükben dolgozó matematikusok, számítógépes szakemberek, fizikusok voltak.

A PC és az internet-hozzáférés elterjedése nyomán egy rendkívül élénk digitális könyvtáros mozgalom alakult ki az orosz interneten, melyet többnyire lelkes olvasók, könyvrajongók és gyakran szerzők alkottak. A digitalizálás technológiai lehetősége találkozott az évtizedek elnyomása alól felszabadult igénnyel, hogy végre korlátozás nélkül legyenek elérhetők az orosz irodalmi hagyomány klasszikusai, Bulgakovtól Szolzsenyicinen át a Sztrugackij testvérekig. Ennek köszönhető, hogy sokezer lelkes önkéntes fektetett nem kevés energiát abba, hogy a kedvenc könyveiket elérhetővé tegyék a kor népszerű BBS rendszerében, az orosz FIDOnet-en. Ezekben a viharos években önkéntesek könyvek ezreit gépelték be. A szövegek a mozgalom egyik központi figurájának, Maxim Moshkov informatikusnak, a *MexMat* korábbi diákjának digitális archívumában találtak otthonra. Digitális könyvtára, a *lib.ru* kezdetekben az irodalmi szövegek jórészt magáncélokot szolgáló gyűjteménye volt, de hamarosan a legnagyobb orosz nyelvű internetes szövegrehozóportálommá vált, amit arra használt az orosz internetes közösség, hogy elhelyezze az újonnan digitalizált könyvek egy-egy digitális másolatát (*Мошков*, 1999). Végül a könyvtár olyan nagyra nőtt, hogy fel kellett darabolni. A *lib.ru* ma



már csak az orosz klasszikusokat tartalmazza. A felhasználók által írt szövegek, rajongók által írt történetek, az ún. user generated content és fan fiction a találónan elnevezett samizdat.lib.ru gyűjteményben kapott új otthont. A ponyvát, az asztrológiát és a filléres romantikát is különálló gyűjteményekbe szervezték, és ez történt a tudományos könyvekkel is, melyek Kolhoz név alatt kezdtek el önálló életet élni. Ez utóbbi gyűjtemény, mely egyaránt volt tudományos szövegek gyűjteménye és az ezt gondozó amatőr könyvtárosok közössége, az idősebb magyar olvasó számára sem ismeretlen; korai szovjet közös tulajdonú gazdasági termelőségvetkezetről, a kolhozról kölcsönözte a nevét, talán azért, mert a későbbi termelőségvetkezetekkel szemben a korai kolhozokat még valóban a gazdasági tulajdonközösség jellemezte.

Мoшкoв (továbbiakban Moshkov) és a lib.ru több olyan normát is kialakított, melyek máig meghatározzák az alulról jövő, decentralizált és gyakran anarchikus digitális könyvtári mozgalmat. Először is a lib.ru megteremtette a digitális könyvtárak technikai standardjait. De ennél fontosabb volt az, ahogy Moshkov kialakította a nem létező szerzői jogi szabályok helyett alkalmazott, a szövegek felhasználására vonatkozó informális szabályokat. Moshkov ugyan előzetes engedély nélkül digitalizált szövegeket tett jogosult engedély nélkül elérhetővé, de gondosan ügyelt arra, hogy a szerzői és kiadói igények, kérések, kérdések és panaszok is meghallgattassanak (Schultz, 2007). Moshkov úgy teremtette meg az orosz digitális könyvtári mozgalmat, hogy közben tiszteletben tartotta a szerzők igényeit is, mindezt egy olyan időszakban, mikor a formális szerzői jogi keretek sem képesek, sem hajlandók nem voltak arra, hogy megvédjék a szerzői jogokat (Elt, 2005; Sezneva, 2012). Ezek a normák a mai napig tetten érhetők az orosz digitális könyvtárak tevékenységében.

### 3.2. Gerilla nyílt hozzáférés (Open Access)

A 2000-es évek vége felé, mikor a Library Genesis könyvtárosai elkezdtek összeolvasztani a Kolhoz gyűjteményét más szabadon lebegő szöveggyűjteményekkel, még két másik említésre méltó esemény is lezajlott. Aaron Swartz 2008-ban tette közzé *Guerilla Open Access Manifesto* címet viselő kiáltványát (Swartz, 2008), melyben a tudományos szövegek felszabadítására és megosztására szólította fel a hozzáféréssel bíró privilegizált nyugati tudósokat. A Manifesto amellet érvelt, hogy a többnyire közpénzekből finanszírozott, és a tudósok önkéntes munkája révén előálló tudást a kiadók nem zárhatják el előfizetői falak mögé. Swartz szerint a tudományos művek jogosulatlan másolása és kilopása a zárt hozzáférésű szövegrepozitóriumokból valójában tökéletesen indokolt polgári engedetlenség, mely sokkal radikálisabb és sokkal hatékonyabb, mint a Creative Commons (Lessig, 2004) vagy az Open Access Mozgalom (Suber, 2013), melyek a tudáshoz való hozzáférés kérdéseit a szerzői joggal összhangban próbálták megoldani.

Szinte ugyanebben az időben indult útjára egy másik kalózkönyvtár is, a gigapedia/library.nu. Ez a könyvtár az angol nyelvű tudományos munkákat szemezgette ki az interneten szabadon keringő szöveggyűjteményekből (Liang, 2012). A szövegek köré gyorsan odagyűlt nemzetközi tudományos közösség több százezer könyvet – jó minőségű, nyomdakész levonatokat, és diákok vagy tanárok által

készített alacsony felbontású szkennelt változatokat – halmozott fel viszonylag rövid idő alatt, és ezzel a gigapedia/library.nu a legnagyobb, angol nyelvű tudományos kalózkönyvtárrá vált az interneten. A gigapedia/library.nu végül 2012-ben jogi problémák miatt végleges bezárásra kényszerült, de még a bezárás előtt, attól nyilvánvalóan nem függetlenül, az addig többnyire orosz nyelvű művekre és természettudományokra koncentráló LibGen elnyelte az angol nyelvű és társadalomtudományokban gazdag gyűjteményt, és ezzel a digitális tudományos kalózkönyvtári ökoszisztéma és közösség egyeduralgó központjává vált.

### 3.3. A LibGen számokban

A LibGen katalógusában 2014 áprilisában több mint 1,15 millió dokumentum volt található. A gyűjtemény közel kétharmada angol nyelvű, egyötöde orosz, a harmadik helyet pedig a német nyelvű dokumentumok foglalják el (8,5%). A maradékon a többi nagy európai nyelv, pl. a francia vagy a spanyol osztozik.

Több mint 50.000 kiadó terméke képviselteti magát a könyvtárban, de az állomány többsége a nyugati tudományos kiadók fő áramához tartozik. A dokumentumok több mint 12%-a a Springer kiadványai közül kerül ki, őt követik a Cambridge University Press, a Wiley, a Routledge és az Oxford University Press kiadványai, mindegyik több, mint 9.000 címmel képviseltetve magát a gyűjteményben.

A LibGen gyűjtemény viszonylag frissen megjelent kiadványokat tartalmaz: a címek több mint 70%-a 1990-ben vagy azután jelent meg. A dokumentumok frissessége ellenére a címek elektronikus elérhetősége a gyűjteményben igencsak korlátozott.<sup>3</sup> Míg a katalógusban regisztrált ISBN számmal is rendelkező könyvek kb. 80%-a volt elérhető nyomtatott (új vagy használt) formátumban, addig a címeknek csak kb. egyharmada volt e-könyvként is legálisan megszerezhető. A kereskedelmi forgalomban elérhető könyvek átlagos ára az Amazon.com oldalról gyűjtött adatok szerint 62 USD volt – messze túl az egyéni vásárlóknak szánt szépirodalmi kiadványok jóval alacsonyabb, 20-30 dolláros átlagos árán.

A LibGen által bonyolított forgalom éppoly figyelemre méltó, mint a katalógusa. A 2012 márciusa és júniusa közötti 3 hónapban, a féltucat tükör-szerver egyikéről naponta átlagosan 24.000 LibGen dokumentumot töltöttek le.<sup>4</sup> Ez azt jelenti, hogy a LibGen állományából összesen körülbelül 50-100.000 dokumentumot is letölthetnek naponta. A könyvtár felhasználói több, mint 151 különféle országból kerülnek ki. Abszolút mennyiséget tekintve a legnagyobb letöltők az Orosz Föderáció, Indonézia, USA, India, Irán, Egyiptom, Kína, Németország és az Egyesült Királyság. A legmagasabb egy lakosra jutó letöltési számokat azonban a közép- és kelet-európai országok produkálják. Nem véletlenül: ők azok, akik már az európai közös piac

3 A LibGen katalógusában szereplő könyveknek csak 40%-ához lehetett piaci adatot találni, azokhoz, melyeknek az ISBN száma is megtalálható a katalógusban. Az érvényes ISBN szám nélkül szereplő dokumentumok valószínűleg régebbiek, vagy orosz nyelvűek.

4 A letöltési adatok a LibGen állományt elérhetővé tevő egyik nagy forgalmú kereskedelmi tükör-szerver forgalmi adatain alapulnak.



részeként a nyugati országokkal versenyeznek, de megfelelő anyagi erőforrások híján a feltételek csak a feketeipiaci erőforrások bevonásával biztosíthatók az oktatásban és a kutatásban.

### 3.4. Mi a LibGen, és mi nem

Az egyetlen gombnyomással elérhető információ korában a LibGen a könyvtár egy lehetséges modellje. Annak az eszmének a gyakorlati megvalósítása, hogy a könyvekre sem vonatkozik szükségszerűen többé a szűkösség logikája. A LibGen megszüntette a szűkösséget okozó mindkét okot: a fizikalitásból adódó természetes korlátokat a digitális terjesztéssel haladta meg; a szerzői jogvédelemből adódó mesterséges korlátokat pedig azok figyelmen kívül hagyásával tüntette el. Márpedig ezek a korlátok azok, amik a tudás szabad, korlátozások nélküli elérhetősége előtt állnak, és ezek a korlátai az információbőség korában is életképes és érvényesülni tudó könyvtári modellnek is.

A LibGen ugyanakkor arra is példa, hogy e korlátok hiányában lehetővé válik a könyvtár önkéntes hozzájárulásokra épülő digitális „közjószág” formájában (commons based peer production) való működtetése (*Benkler, 2006*). A LibGen üzenete világos: a felhasználók képesek csupán saját eszközeikre hagyatkozva globális léptékű könyvtárat létrehozni maguknak. A LibGen folyamatosan olvaszt be magába kis egyéni kezdeményezéseket és nagy intézményi gyűjteményeket, ugyanakkor a letöltések nyomán folyamatosan kisebb, helyi vagy egyéni gyűjteményekre is töredezik. A könyvtár könyveinek áramlása folyamatos (a könyvtár könyvet lélegzik ki és be – *Battles, 2004*), de most először fordul elő, hogy a könyveknek ez a keringése már nem egy zéró összegű játszma, hanem kumulatív, ahol minden egyes ciklusban tovább növekszik a gyűjtemény.

A LibGen ugyan rengeteg könyvet kínál, de az is egyértelmű, hogy hatókörét tekintve korántsem univerzális, és számos kulcsfontosságú könyvtári funkciót nem tud betölteni. Talán a leg súlyosabb fogyatékosága az, hogy a könyvtár egyetlen partikuláris helyi közösségbe vagy lokalitásba sincs beágyazva, így nincs, ami meghatározza a könyvtár fókuszát. Bár a növekedése a helyi digitális gyűjteményekből táplálkozik, nem játszik aktív szerepet a saját fejlődésében. A LibGen örei megakadályozhatják ugyan, hogy bizonyos könyvek bekerüljenek a gyűjteménybe, de senki nem tud senkit megfizetni, megkérni vagy kényszeríteni annak érdekében, hogy egy hiányzó cím bekerüljön a gyűjteménybe. A LibGen állománya, növekedése tulajdonképpen a hivatalos e-szövegrepozitóriumok másolásvédelme gyengeségének, és az egyes dokumentumbeküldők jótékonyágának van kiszolgáltatva. Ennek az a következménye, hogy a gyűjtemény széttagolt és töredezett, és hiányzik a szükséges állománygondozás is, ami biztosítaná, hogy kurrens és releváns maradjon.

A LibGen azonban erősségeivel és gyengeségeivel együtt is fontos tanulságot hordoz a jövő könyvtáráról folytatott vitához.

---

## 4. A KÖNYVTÁRAK JÖVŐJE

---

Szinte alig van olyan hét, hogy ne értekezzenek egy blogbejegyzésben, egy konferencián, egy workshop vagy épp egy tudományos dolgozat/cikk keretében a könyvtárak jövőjéről. A könyvtárosok is tisztában vannak avval, hogy újra meg kell határozni magukat és intézményeiket, mivel a papír alapú könyvgyűjtemények, amelyek köré a könyvtárakat szervezték, lassan a papír alapú katalógusok sorsára jutnak. E cikk terjedelme nem teszi lehetővé, hogy hű összegzését adjam a könyvtárak jövőjéről folytatott vitának. De van néhány diskurzus, amelyhez a LibGen története hozzájárulhat.

### 4.1. Verseny

E két szó: könyvtár és verseny csak ritkán látható egy mondatban. Nem csoda: a könyvtárak a történelem során a maguk területén szinte tökéletes monopóliumot élveztek. Bár sok különböző helyi kezdeményezés létezik, mely ingyen kínál hozzáférést könyvekhez, de mint erre szakosodott intézmény, a könyvtár páratlan és kihívó nélküli volt egészen mostanáig. Ez a monopolhelyzet az internetnek és a legális e-könyv terjesztők gyors piaci innovációinak köszönhetően figyelemreméltóan rövid idő alatt eltűnt. Bérelhető tankönyvek, Amazonról, kiadótól kölcsönözhető e-könyvek, előfizetési díjért cserébe elérhető több tízezres e-könyvgyűjtemények nyújtanak olcsó és kényelmes hozzáférési lehetőséget annak, aki olvasni szeretne. Az a szakértelem, mely segít eligazodni a tudományterületek és a tudás útvesztőiben is, bőségesen elérhető, és számos hiteles (meta-) információforrás is megtalálható online. A könyvtári katalógus keresője csak az egyik, és nem is a leggyakrabban használt lehetőség arra, hogy az ember feltegyen a világnak egy kérdést, és választ is kapjon rá. Ugyanakkor számos olyan találkozóhely is létezik, ahol jó a kávé, van áram, kényelmesek a székek és kicsi a zaj, olvasni és tanulni pedig a helyi kávézóktól kezdve, kreatív műhelyeken (hackerspace)<sup>5</sup> keresztül a közösségi munkaterekig (coworking space) egyaránt lehet. A könyvtárak sok versenytársa fér hozzá olyan emberi, anyagi, technológiai és jogi erőforrásokhoz, amik meghaladják még a leggazdagabb könyvtárak lehetőségeit is.

A fenti kihívások legtöbbször a könyvtárak több-kevesebb sikerrel, de igyekeznek megoldást találni. De talán a legfontosabbra, a digitális kölcsönzésre nincs gyors és könnyű válasz. A digitális példányok szerzői jogait a kiadók ellenőrzik, ami jól szabályozott törvényes korlátozások és kivételek hiányában megakadályozza a könyvtárakat abban, hogy digitális szolgáltatásaik fejlesztésével lépést tarthassanak a használói szokások változásaival és a kereskedelmi szolgáltatások által támasztott versennyel.

---

5 Hackerspace – azonos érdeklődésű emberekből álló közösség által fenntartott és használt fizikai tér, ahol a közösség a hely fenntartásán túl további közös és megosztott erőforrásokra is szert tehet, pl. közös szerszámok, eszközök, tudás, infrastruktúra, szolgáltatások stb. (Forrás: Wikipédia oldalak)

A könyvtárak határozottan érzik a rájuk nehezedő nyomást. „A könyvtárak dokumentumkínálata [...] sok más ajánlattevővel versenyez, akiknek szintén az a célja, hogy elnyerjék a közönség figyelmét. [...] A jövőben már nem lesz elég csupán egy jó gyűjteményt szolgáltatni a köz számára.” (*Committee on the Public Libraries in the Knowledge Society*, 2010) A könyvtárak válaszul különféle stratégiákat dolgoztak ki, melyek metszetében az az erőfeszítés áll, hogy a könyvtárat egy hálózat csomópontjaként definiálják újra, mely hálózatban különböző intézmények kínálnak tudást, tanulási lehetőséget, a közös munka vagy a párbeszéd különféle kereteit. Némely stratégiai terv úgy gondol a könyvtári terekre, mint „független, szabadon fejleszhető közvetítő közegre” (*Committee on the Public Libraries in the Knowledge Society*, 2010), és azt tanácsolja a könyvtáraknak, hogy alakuljanak át olyan kulturális és közösségi központokká, melyek partneri kapcsolatban állnak a polgárokkal, közösségekkel és más köz- és magánintézményekkel. Néhány könyvtáros még radikálisabb elképzelésekkel próbálja megőrizni a könyvtárak meghatározó szerepét, például több, személyzet nélküli nyitvatartási időt javasolnak, illetve több olyan alkalmat, amikor a könyvtárhasználók veszik kezükbe a könyvtár tereinek funkciókkal, programokkal való feltöltését.

A kutató könyvtári szférában egy, a University of California által létrehozott munkacsoport, a Bizottság a Jövő Könyvtáráért, meghatározta azokat az értékeket, melyeket egy egyetemi kutató könyvtárnak a digitális korban is biztosítania kell: „1) emberi szakértelem; 2) infrastruktúra; 3) a tudás megőrzése és terjesztése a jövő generációi számára.” (*Commission on the Future of the Library*, 2013). Ez a megközelítés a konzervatívabbak közül való, mely még mindig azon a reményen alapul, hogy a könyvtárak valami olyan egyedi dolgot kínálnak, amit senki más nem képes biztosítani. A Kutató Könyvtárak Társaságánál (*Association of Research Libraries*) inkább közkönyvtári társaikhoz hasonlóan határozzák meg a kutatókönyvtárak jövőbeli szerepét. Ők a könyvtárat mint „a tudás létrehozása céljából folytatott kommunikáció kezdeményezőjét, inspiráló házigazdát, egy kötetlen szimpóziumot, inkubátort képzelik el, ami egy fizikai és virtuális 3. hely, a független gondolkodás kerete, a szólásszabadság szentélye, a vállalkozás globális motorja” (*Pendleton-Jullian, Lougee, Wilkin és Hilton*, 2014), azaz a könyvtár egy fontos, de korántsem egyedi csomópont a tudást teremtő és terjesztő intézmények hálózatában.

Annak ellenére, hogy a prioritásokban eltérések vannak, az összes ajánlás ugyanazt az alapüzenetet hordozza. A könyvtáraknak a papír alapú tudásgazdaság hierarchiájának a csúcán betöltött monopolhelyezete végérvényesen és visszavonhatatlanul elveszett. A könyvtár ma már nem az egyetlen olyan intézmény, amelyik képes olcsón, kevés megkötéssel hozzáférést biztosítani a természetes szűkösségek által korlátozott hozzáférésű könyvekhez, s emiatt elvesznek a polcokon őrzött tudás kapuőreként élvezett privilégiumok is. Ha a könyvtárak biztosítani akarják a túlélésüket, úgy újra kell definiálniuk magukat azon régi és új intézmények között, melyek a könyvtárak történeti funkcióival versengő szolgáltatásokat kínálnak. Ahogy a könyvek szétszóródtak a tudáshálózatok számtalan csomópontja között,

úgy szóródott szét az a hatalom is, mely a könyvekhez való privilégizált hozzáféréstől táplálkozott.

A könyvtárak stratégiai terveiben a kisegítő, támogató funkciók hangsúlyos jelenléte részben annak köszönhető, hogy az egyik kulcsfontosságú szolgáltatásuk felett elvesztették az ellenőrzést. Az állományban szereplő művek digitális kölcsönzésének ma még hiányoznak az egyértelműen szabályozott, megengedő formái. A szerzői jog hagyományos megoldásai, és azok a kivételek és korlátozások, melyek lehetővé tették, hogy a könyvtárak az analóg világban betöltsék a szerepüket, a digitális világra nem alkalmazhatók automatikusan. Bár az érvényben lévő szabályok lehetővé teszik a könyvtáraknak, hogy megőrzés, indexelés és más hasonló célokból digitális másolatokat készítsenek a birtokukban lévő, szerzői jogvédelem alatt álló művekről a jogosult előzetes engedélye nélkül is, és egyes dedikált terminálokra e digitális másolatok kutatási célokra és személyes használatra megjeleníthetők (Triaille és mtsai, 2013), ez azonban messze elmarad attól, amire az olvasók okkal vágyhatnak. A védelem alatt álló művek otthonról történő e-kölcsönzése ma még a legtöbb esetben<sup>6</sup> csak a kiadóval kötött egyéni licencmegállapodások alapján lehetséges.

A könyvtárak joggal panaszkodnak, hogy a digitális korban nem tudják teljesíteni a köz érdekét szolgáló küldetésüket. A jelenlegi korlátok között, amit a könyvtárak megtehetnek, nem összeegyeztethető azzal, amit az olvasók és a köz tőlük elvár. Amíg a könyvtárak nem kapnak törvényi lehetőséget a szabad e-kölcsönzésre, addig a piacról kell a megfelelő engedélyeket beszerezniük a jogokat jó esetben birtokló kiadóktól, jogosultaktól. Ez sok esetben nem történik meg. Gyakran egész egyszerűen nem megszerezhetők ezek az engedélyek. Sokszor az ár, a tranzakciós költségek bizonyulnak megfizethetetlenül magasnak; nem ritkán azért, mert a könyvtárak jogosultakkal szembeni alkupozíciói gyengék; és az engedélyek feltételei nem igazodnak a könyvtárak igényeihez. Végül, ha létre is jön egy-egy megállapodás, a könyvtárak gyakran érzik úgy, hogy a folyamat végére túlzott és indokolatlan befolyást adnak a kiadóknak. (*Report on the responses to the Public Consultation on the Review of the EU Copyright Rules*, 2013).

Mi több, a könyvtárak komoly jogbizonytalansággal néznek szembe a digitális könyvtárakra vonatkozó, már létező szabályok értelmezése során is. Számos kérdés vár az Európai Bíróság előtt tisztázásra, mint például, hogy a könyvtárak analóg kölcsönzési joga kiterjed-e az e-könyvekre; vagy hogy e könyvek esetében beszélhe-

---

6 Figyelemre méltó kivételt képeznek az árva művek, amelyekről feltételezhető, hogy szerzői jog védi őket, de nem azonosítható a jogok tulajdonosa. Az EU-ban a 2012/28/EU irányelv alapján az árva művek használata bizonyos feltételek mellett megengedett, ez elméletben megkönnyítené a hozzáférést az ilyen művekhez, de gyakorlati hatása kevésbé érvényesül a rendelkezés sok korlátozása miatt. Az árva művek bármely szabályozásának hiányában a Google Book Settlement még mindig bizonytalanságban van, az Egyesült Államok pedig még távolabb van attól, hogy a köz számára általánosan is elérhetővé tege az árva műveket.

tünk-e jogkimerülésről az értékesített példány esetében.<sup>7</sup> (Rosati, 2014b). Egy már eldöntött esetben (Case C-117/13 Technische Universität Darmstadt v Eugen Ulmer KG) a CJEU döntése, mely megerősítette az európai könyvtárak jogát, hogy dedikált terminálokon hozzáférhetővé tegyék az állományukból digitalizált könyveket, új bizonytalanságokat is teremtett azáltal, hogy megtiltotta a teljes gyűjtemény digitalizálását. (Rosati, 2014a).

Az amerikai könyvtárak ugyanígy gondban vannak, mind a szűken definiált törvényi kivételek terén, mind a *fair use* szabályok által teremtett jogbizonytalanság tekintetében. Az amerikai jogosultak perek sorozatával próbálták megakadályozni, hogy a Google (Authors Guild v Google), vagy a könyvtárak (Authors Guild v HathiTrust) jogvédett műveket digitalizálhassanak. Bár az eljáró bíróságok között konszenzus volt abban, hogy az előbbi intézmények által végzett tömeges digitalizálás jogszerű, *fair use* szabályok által védett felhasználás volt (Diaz, 2013; Rosati, 2014c; Samuelson, 2014), a digitalizált verziókhoz való hozzáférés korlátozott maradt. Az amerikai e-könyvek rendkívül versengő piacán sok kereskedelmi közvetítő kínál e-kölcsönzési licenct különböző méretű e-könyv-katalógusokhoz. Ezek a kereskedelmi megoldások azonban azt a veszélyt is magukban rejtik, hogy a könyvtárak kiszolgáltatottá válnak a kereskedelmi szolgáltatóknak, akiket inkább érdekel saját tulajdonosaik haszna, mint a közérdek szolgálata. (OECD, 2012).

## 4.2. Mit taníthat nekünk a LibGen a könyvtárak jövőjéről?

A LibGen-hez hasonló árnyékkönyvtárakat az a vákuum hívta létre, amit a könyvtárak összeomlása a digitális szférában hátrahagyott. Az árnyékkönyvtárak összegyűjtik az interneten elérhető elosztott erőforrásokat, szakértelmet, és az innováció útjában álló jogi és technológiai korlátokat semmibe véve kitöltik a könyvtárak mögött keletkezett űrt.

A LibGen története két egymással szorosan összefüggő, átgondolásra érdemes tapasztalattal járul hozzá a könyvtárak jövőjéről folytatott vitához. Egyrészt a LibGen a jogszerűség határain túl működik, mivel szinte az összes tevékenysége jogsértő, beleértve a könyvek jogtalan digitalizálását, a hivatalos szövegrepozitóriumokból való tömeges jogosulatlan letöltéseket, a könyvek jogosulatlan feltöltését az archívumokba, és a könyvek engedély nélküli terjesztését. A szerzői jogsértésekről folytatott vitákban gyakran merül fel az érv, hogy az árnyékkönyvtárakban azért lehet ingyen elérni könyveket, mert azok nem fizetik meg a jogosultakat. Bár ez kétségtelenül így van, sokkal izgalmasabb az a kérdés, hogy sokszor miért az árnyékkönyvtár az egyetlen olyan hely, ahol ezek a művek egyáltalán elérhetők.

<sup>7</sup> A magyar nyelvű tanulmány szerkesztése során született meg a CJEU döntése a szóban forgó Vereniging Openbare Bibliotheken v Stichting Leenrecht, C-174/15 ügyben. A döntés szövege a kézirat lezárásának időpontjában még nem állt rendelkezésre, ezért a részletes elemzésre nincs mód. Annyi azonban már most bizonyosnak látszik, hogy a bíróság kiterjesztette a nyomtatott könyvekre érvényes „egy példány, egy olvasó” logikát a digitális kölcsönzésre is, komolyan megkönnyítve a könyvtári digitális kölcsönzés helyzetét.

A LibGen arra példa, hogy komoly igény van a digitális formátumú kurrens könyvekre a fejlett és a fejlődő országokban egyaránt. A katalógusban található művek legális digitális hozzáférhetősége vagy pontosabban hozzáférhetetlensége ugyanakkor rámutat a jelenlegi kereskedelmi és könyvtári terjesztési logikák korlátaira is. Míg a LibGen katalógusában a címek 80%-a kapható nyomtatott formátumban, a könyvek kétharmada nem elérhető elektronikus formátumban. Bár a kiadók elvileg érdekeltek abban, hogy a legkelendőbb címek e-könyvként is elérhetőek legyenek, a valóságban komoly elmaradások mutatkoznak.

A LibGen e-könyv letöltéseinek egyharmada a fejlett nyugati országokban történik, és e forgalom kétharmada olyan címekből áll, melynek nincs Kindle verziója. Ha másból nem, hát ebből egyértelműnek kellene lennie, hogy a nyomtatott könyvek online, kiskereskedelmi és könyvtári terjesztése ma már nem elégséges megoldás. A fejlődő országok egy kicsit más kategóriát alkotnak. Ott ugyanis a fejlett országok 8%-ához képest a letöltések 17%-a olyan cím, mely nyomtatásban már egyáltalán nem elérhető. A fejlődő országok számára sokkal súlyosabb probléma az, hogy nem férnek hozzá a nyomtatott változathoz, mint az, hogy nincs hozzáférésük az elektronikus változatokhoz. A LibGen így legalább két típusú igényt elégít ki: a fejlett országokban hozzáférést ad a hiányzó elektronikus változatokhoz, míg a fejlődő országokban a hiányzó nyomtatott példányokat teszi elérhetővé.

A jogsértésnek nem csak az a funkciója, hogy segítségével kielégíthető legyen egy kielégítetlen társadalmi, piaci kereslet. A szerzői jog megsértésének a LibGen esetében egy másik, ennél fontosabb szerepe is van: lehetővé teszi, hogy a könyvtár alulról, közösségi erőfeszítéssel szerveződjön újra. A LibGen tulajdonképpen egy nyílt forrású könyvtár. Ez azt jelenti, hogy az összes erőforrás, amit használ és amit megteremt, bárki számára, bármilyen további megszorítás nélkül szabadon hozzáférhető, ide értve a szerver kódot, az adatbázist, a katalógust és a gyűjteményt is. A LibGen radikális nyitottsága azon az alapvetésen nyugszik, hogy az emberiség – gyakran közpénzekből előállított – közös tudása közös örökség, ezért korlátozások nélküli szabad hozzáférést kell biztosítani hozzá bárki számára. A LibGen minden további tulajdonsága ebből az alapvetésből következik, és a szabad hozzáférés logikája a könyvtár minden összetevőjét meghatározza. A LibGen a metaadatokat a közösségi fejlesztésű Open Libraryból szerzi be, terjesztésre és megőrzésre a bittorrent és az ed2k P2P hálózatokat használja, nyílt forráskódú szoftvert használ a technikai infrastruktúra, és a felhasználóknak is lehetősége van a könyvtár üzemeltetésében való aktív részvételre. A szabad hozzáférés filozófiájának megfelelően bárki hozzájárulhat a projekthez és mindenki élvezheti az előnyeit is.

Nehéz számszerűsíteni, hogy a szabad hozzáférésű kalózkönyvtár milyen hatással van az oktatásra, a tudományra és a kutatásra azokban a helyi kontextusokban, ahol a LibGen az elsődleges, ha nem az egyetlen forrása a tudományos tudásnak. Azt azonban viszonylag könnyű felbecsülni, hogy mi a nyílt hozzáférés hozadéka az árnyékkönyvtár számára. A LibGen gyűjteményét többnyire olyan egyének és közösségek hozták létre, akik úgy döntöttek, hogy saját használatukra maguk digitalizálják a könyveket. Bár önmagukban, egyedül csak maximum néhány

tucatnyi könyv digitalizálásra voltak képesek, a kis hozzájárulások gyorsan összeadódnak. Az Aleph 1,15 millió dokumentumot tartalmazó állományának digitalizálásához többszázmillió eurós beruházásra lenne szükség, nem beszélve a tárolás, a gyűjteménykezelés és az elérhetővé tétel költségeiről (Poole, 2010). Ezekkel a számokkal összevetve a LibGen működésének költségei elenyészőek, mivel fennmaradása a felhasználók önkéntes munkáján és a szerverek üzemeltetésére fordított évi néhány ezer dollárnyi adományon alapul. A LibGen többszázezres felhasználói tábora összességében hihetetlen erőforrást jelent, amit a könyvtár az illegális jellege miatt képes volt felszabadítani és munkára fogni. A LibGen képes megcsapolni és a könyvtár fejlesztésére használni ezt az erőforrást. Ez a közösségi erőfeszítésekből összeálló erőforrás az, ami áthidalja a LibGen létrehozásához és fennmaradásához elviekben szükséges sokszázmillió eurós beruházás és a néhány ezres tényleges kiadás közötti különbséget.

A decentralizált és tömegkooperáción alapuló digitalizálás, és a kurrens (ezáltal a legrelevánsabb) tudományos munkák elérhetővé tétele jelenleg csak tömeges szerzői jogsértésekkel lehetséges. Nem vagyok biztos benne, hogy az összes tudományos művet szabad hozzáférésűvé kell-e tenni, vagy hogy a szerzői jog nyílt és provokatív semmibe vétele az az út, ami elvezet a tudományos tudás korlátok nélküli elérhetőségéhez. Az sem egyértelmű, hogy az árnyékkönyvtárak milyen hatással vannak a kereskedelmi közvetítőkre és a tudományos publikálás folyamatára, valamint magára a tudományra. De mindezekről függetlenül a LibGen, ha másra nem is, de a nyílt forráskódú könyvtárak lehetséges előnyeire kézzelfogható példát mutat.

## 5. KONKLÚZIÓ

---

Ha a LibGen-re úgy tekintünk, mint a könyvtárhasználók által elképzelt, és az adott körülmények között megvalósított ideális digitális könyvtárra, akkor egyértelmű, hogy komoly szükséglet mutatkozik az univerzálisan elérhető, kurrens, releváns, (tudományos) könyvgyűjtemények iránt, korlátozások nélküli elektronikus formátumban. Várhatjuk-e bármely könyvtártól, hogy ehhez egy kicsit is hasonlító szolgáltatást nyújtson belátható időn belül? Van ilyen szolgáltatásnak helye a könyvtárak jövőjében? Jelenleg sajnos éppoly nehéz elképzelni egy jövőbeli könyvtárat ilyen szolgáltatással, mint anélkül.

Bár a LibGen-hez hasonló szolgáltatások megvalósításának útjában álló jogi és pénzügyi akadályok nem oldhatók meg egykönnyen, az árnyékkönyvtár más aspektusai könnyebben leutánozhatók. A LibGen működése kézzelfoghatóvá tette, mekkora anyagi és szellemi erőforrásokat hajlandók az olvasók egy olyan könyvtár működtetésének szolgálatába állítani, ami megfelel a szükségleteiknek és az elvárásaiknak. Ha a könyvtárak csupán a felhasználóik által kezdeményezett tevékenységek befogadó házigazdáiként tekintenek magukra, az azt jelenti, hogy a könyvtárak még mindig a használóiktól elszeparálva képzelik el a jövőjüket. Az Aleph arra tanít



minket, hogy ezen a szeparáción túl lehet lépni, és a használók maguk is alkothatnak könyvtárat. De ehhez szükség van arra, hogy részt vehessenek a könyvtár jelenének és jövőjének alakításában: szükségük van arra, hogy jogosan digitalizálhassák a könyveket és másolhassák a könyvtár digitális könyveit, részt vehessenek a katalogizálásban és az állományépítés folyamataiban, a kurátorságban, tervezhessék a gyűjteményt. Más szavakkal, szükségük lenne az esélyre, hogy „könyvtárosok” lehessenek a könyvtárban, ha úgy kívánják, és szükséges lenne az is, hogy a könyvtárak képesek legyenek hozzáférést nyújtani nemcsak a gyűjteményükhöz, hanem az alapvető tevékenységeikhez is. Azok a falak, amik elválasztják a könyvtárat az olvasóitól, a magánt a közgyűjteményektől, a bennfenteseket a kívülállóktól, útját állják a könyvtárak közösségi újratemtésének, fenntartásának is, és elérhetlenné teszik azt a jövőt, amit a felhasználók ideálisnak tartanak.

#### IRODALOM:

- Abramitzky, R., és Sin, I. (2014): *Book translations as idea flows: the effects of the collapse of communism on the diffusion of knowledge* (No. w20023). Letöltés: <http://papers.ssrn.com/abstract=2421123> (2017. 01. 25.)
- Battles, M. (2004): *Library: An unquiet history*. WW Norton & Company.
- Benkler, Y. (2006): *The wealth of networks: how social production transforms markets and freedom*. Yale University Press, New Haven.
- Bently, L., Davis, J., és Ginsburg, J. C. (szerk., 2010): *Copyright and piracy an interdisciplinary critique*. Cambridge University Press.
- Bodó, B. (2011a): *A szerzői jog kalózzai*. Typotex, Budapest.
- Bodó, B. (2011b): Coda: A short history of book piracy. In: Karaganis, J. (szerk.): *Media piracy in emerging economies*. Social Science Research Council, New York.
- Bodó, B. (2014): Piracy vs privacy – the analysis of piratebrowser. *Popular Communication*, **12**. 3.
- Bodó, B. (2015): Piracy versus privacy: an analysis of values encoded in the piratebrowserinternational. *Journal of Communication* 9. 818–838.
- Commission on the future of the library. (2013): *Report of the commission on the future of the UC Berkeley Library*. UC Berkeley, Berkeley.
- Committee on the public libraries in the knowledge society. (2010). *The Public Libraries in the Knowledge Society*. Kulturstyrelsen, Copenhagen.
- Darnton, R. (1982): *The literary underground of the old regime*. Harvard University Press, Cambridge (Mass.)
- Darnton, R. (2003): The science of piracy: a crucial ingredient in eighteenth-century publishing. *Studies on Voltaire and the Eighteenth Century*, **12**. 3–29.
- Diaz, A. S. (2013): Fair Use & Mass Digitization: The future of copy-dependent technologies after Authors Guild v. Hathitrust. *Berkeley Technology Law Journal*, 23.



- Directive 2001/29/EC on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. (2001). *Official Journal L*, 167. 10–19.
- Elst, M. (2005): *Copyright, freedom of speech, and cultural policy in the Russian Federation*. Martinus Nijhoff, Leiden/Boston.
- Ermolaev, H. (1997): *Censorship in Soviet literature: 1917–1991*. Rowman & Littlefield.
- Friedberg, M., Watanabe, M. és Nakamoto, N. (1984): The Soviet book market: supply and demand. *Acta Slavica Iaponica*, 2, 177–192.
- Giblin, R. (2011): *Code wars: 10 years of P2P software litigation*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK ; Northampton, MA.
- Johns, A. (2010): *Piracy: The intellectual property wars from gutenberg to gates*. University Of Chicago Press.
- Judge, C. B. (1934): *Elizabethan book-pirates*. Harvard University Press, Cambridge.
- Khan, B. Z. (2004): *Does copyright piracy pay? The effects of U.S. International Copyright Laws On The Market For Books, 1790–1920*. National Bureau Of Economic Research, Cambridge, MA.
- Khan, B. Z., és Sokoloff, K. L. (2001): The early development of intellectual property institutions in the United States. *Journal of Economic Perspectives*, 15(3), 233–246.
- Landes, W. M., és Posner, R. A. (2003): *The economic structure of intellectual property law*. Harvard University Press, Cambridge (Mass.)
- Lessig, L. (2004): *Free culture: how big media uses technology and the law to lock down culture and control creativity*. Penguin Press, New York.
- Liang, L. (2012): *Shadow Libraries*. e-flux. Letöltés: <http://www.e-flux.com/journal/shadow-libraries/>
- Patry, W. F. (2009): *Moral panics and the copyright wars*. Oxford University Press, New York.
- Patterson, L. R. (1968): *Copyright in historical perspective* (p. vii, 264 p.). Vanderbilt University Press, Nashville.
- Pendleton-Jullian, A., Lougee, W. P., Wilkin, J., és Hilton, J. (2014): *Strategic thinking and design – research library in 2033 – vision and system of action – Part one*. Association of Research Libraries, Columbus (OH). Letöltés: <http://www.arl.org/about/arl-strategic-thinking-and-design/arl-membership-refines-strategic-thinking-and-design-at-spring-2014-meeting> (2017. 01. 25.)
- Pollard, A. W. (1916): The regulation of the book trade in the sixteenth century. *Library*, s3-VII(25), 18–43.
- Pollard, A. W. (1920): *Shakespeare's fight with the pirates and the problems of the transmission of his text*. The University Press, Cambridge (UK).
- Poole, N. (2010): *The cost of digitising Europe's cultural heritage – A Report for the Comité des Sages of the European Commission*. Letöltés: [http://nickpoole.org.uk/wp-content/uploads/2011/12/digiti\\_report.pdf](http://nickpoole.org.uk/wp-content/uploads/2011/12/digiti_report.pdf) (2017. 01. 25.)

- 
- Report on the responses to the Public Consultation on the Review of the EU Copyright Rules.* (2013): European Commission, Directorate General for Internal Market and Services.
- Rosati, E. (2014a): *Copyright exceptions and user rights in Case C-117/13 Ulmer: a couple of observations.* IPKat. Letöltés: October 08, 2014, from <http://ipkitten.blogspot.co.uk/2014/09/copyright-exceptions-and-user-rights-in.html>
- Rosati, E. (2014b): Dutch court refers questions to CJEU on e-lending and digital exhaustion, and another Dutch reference on digital resale may be just about to follow. *IPKat.* Letöltés: October 08, 2014, from <http://ipkitten.blogspot.co.uk/2014/09/dutch-court-refers-questions-to-cjeu-on.html>
- Rosati, E. (2014c): Google Books' Library Project is fair use. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 9(2), 104–106.
- Rose, M. (1993): *Authors and owners: the invention of copyright.* Harvard University Press, Cambridge (Mass.)
- Samuelson, P. (2002): *Copyright and freedom of expression in historical perspective.* *J. Intell. Prop. L.*, 10, 319.
- Samuelson, P. (2014): Mass digitization as fair use. *Communications of the ACM*, 57(3), 20–22.
- Schultz, M. F. (2007): Copynorms: copyright law and social norms. *Intellectual Property And Information Wealth* v01, 1, 201.
- Sezneva, O. (2012): The pirates of Nevskii Prospekt: Intellectual property, piracy and institutional diffusion in Russia. *Poetics*, 40(2), 150–166.
- Solly, E. (1885): Henry Hills, the pirate printer. *Antiquary*, xi, 151–154.
- Stelmakh, V. D. (2001): Reading in the context of censorship in the Soviet Union. *Libraries & Culture*, 36(1), 143–151.
- Suber, P. (2013): *Open access* (Vol. 1). The MIT Press, Cambridge, MA. doi:10.1109/ACCESS.2012.2226094
- Swartz, A. (2008): *Guerilla open access manifesto.* Aaron Swartz. Letöltés: [https://archive.org/stream/GuerillaOpenAccessManifesto/Goamjuly2008\\_djvu.txt](https://archive.org/stream/GuerillaOpenAccessManifesto/Goamjuly2008_djvu.txt) (2017. 01. 25.)
- Triaille, J.-P., Dusollier, S., Depreeuw, S., Hubin, J.-B., Coppens, F. és Francquen, A. de (2013): *Study on the application of Directive 2001/29/EC on copyright and related rights in the information society (the “Infosoc Directive”).* European Union.
- Wittmann, R. (2004): *Highwaymen or heroes of enlightenment? Viennese and South German pirates and the German market.* Paper presented at the History of Books and Intellectual History conference. Princeton University.
- Yu, P. K. (2000): From pirates to partners: Protecting intellectual property in China in the twenty-first century. *American University Law*, 50. Letöltés: [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=245548](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=245548) (2017. 01. 25.)
- Мошков, М. (1999): Что вы все о копирайте. Лучше бы книжку почитали (Библиотеке копирайт не впар). *Компьютерры*, 300.